

Magistritöö tutvustus: “Psüühikahäirete stigma ja vaimse tervise diskursus Eesti noorte seas”

09.02.2016, Tallinn
Merle Purre

SOTSIAALMINISTEERIUM

Sissejuhatus

- Koostöö MTÜga Peaasjad alates 2013. a
- Magistriõpingud Tartu Ülikoolis, semiootika ja kultuuriteooria erialal; juhendaja Silvi Salupere
- Psüühikahäirete stigmatiseerituse minimaalne uuritus Eesti kontekstis; jätkan teema uurimist TÜ sotsioloogia doktoriõppes

SOTSIAALMINISTEERIUM

Stigma?

Stigma kui häbi, põlguse või hukkamõistu märk, millest tuleneb indiviidi tõrjutus, tema diskrimineerimine ning väljajätt ühiskondlikust osalemisest.

(WHO 2006: 16)

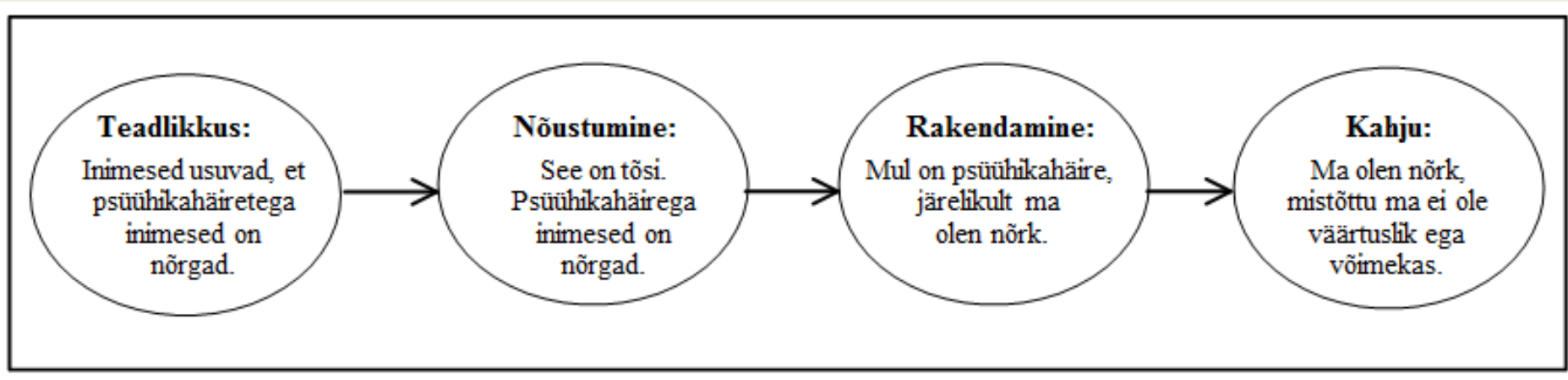

SOTSIAALMINISTEERIUM

Enesestigma progressiivne mudel

(Corrigan, Rao 2012: 465)

SOTSIAALMINISTEERIUM

Diskursus?

Lähtuvalt Nigel Gilbertist ja Michael Mulkey'st:

diskursus hõlmab kõiksuguseid kirjalikke tekste ning kõiki vorme sõnalisest interaktsioonist.

SOTSIAALMINISTEERIUM

Uurimisküsimused

Kuidas noored inimesed räägivad vaimsest tervisest ja sellega seotud probleemidest?

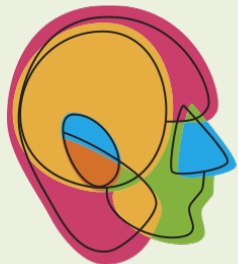
Kas noorte diskursuses väljendub stigmatiseeriv suhtumine psüühikahäiretega inimeste suhtes?

Kas noored inimesed, kellel on olnud psüühikahäireid, väljendavad oma kogemustest rääkides enesestigma aspekte?

SOTSIAALMINISTEERIUM

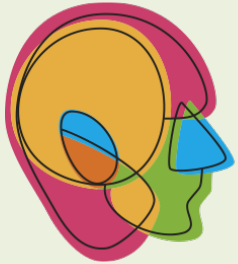
Metoodika ja materjal

- Kvalitatiivne lähenemine - diskursusanalüüs
- Fookusgruppide intervjuud
 - 8 grupiintervjuud kokku 58 noorega
- Eluloointervjuud
 - 5 süvaintervjuud depressiooni põdenud noore inimesega

SCOTTISH GOVERNMENT

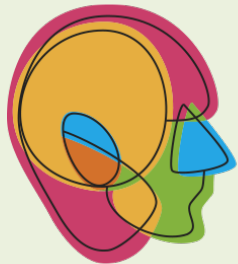
Fookusgruppide intervjuud

- Tavalised noored vanuses 13-25 eri paikades üle Eesti; peamiselt koolides ning noortekeskustes
- Vestlused omavahel varasemalt tuttavate noorte vahel (5-10 osalejat); mugava õhkkonna hoidmine
- Vinjetimeetod – intervjuu toetumine kirjeldustele psüühikahäirega inimestest

SOTSIAALMINISTEERIUM

Näide vinjetist - Kaarel

Kaarel on noor mees. Viimaste nädalate jooksul on ta ennast tundnud väga nukrana. Ta ärkab hommikuti kurva tujuga. Tal on raske tunne, mis ei lähe ära terve päeva jooksul. Kaarel ei naudi enam neid asju, mis talle varem meeldisid. Tegelikult ei tee miski teda rõõmsaks. Isegi, kui head asjad juhtuvad, ei tundu need Kaarlit õnnelikuks tegevad. Ka väikeste ülesannete äratagemine on tema jaoks raske. Tal on raske millelegi keskenduda. Kaarel tunneb, et tal ei ole energiat ega jaksu teha asju, mida ta tavapäevaselt teeks. Ja olgugi, et ta on väga väsinud, ei jää ta öösiti hästi magama. Ta tunneb end väärtusetult, lootusetult ja justkui süüdi. Kaarli vanemad on märganud, et tal ei ole enam isu ning ta on kaalus alla võtnud. Kaarel on oma perest eemale tõmbunud ning tal ei ole tuju rääkida.

SOTSIAALMINISTEERIUM

Arutelüküsimusi

Mida peaks kirjeldatud inimene tegema?

Mis siis saab, kui ta abi ei otsi?

Mis võiks antud olukorra põhjuseks olla?

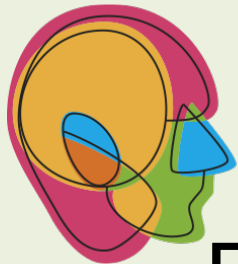
Kas sellisele probleemile saaks leida lahenduse?

Kujutle, et mõni pereliige või lähedane sõber hakkab ajapikku käituma nõnda nagu kirjeldatud inimene. Mida sina teeksid?

SOTSIAALMINISTEERIUM

“Mõni lihtsalt on selline..” ehk tähelepanekuid

Probleeme ei mõtestatud vahel eriti tõsisena; häire kui iseloomujoon:

nt. psühholoogi juurde tuleks pöörduda eesmärgil, et „**ei tekiks** nii suur häire sellest“

“(...) , **aga võibolla tegelikult kõik ei peagi suhtlema, et see võib kahtlaselt kõlada, aga tegelt on niimoodi minu arust, et inimesel ei maksa oma iseloomu ka liiga palju muuta.**”

SOTSIAALMINISTEERIUM

Tähelepanekuid nooremate gruppide puhul

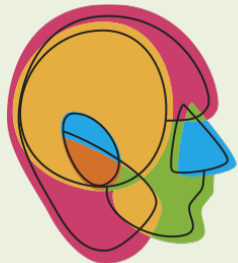
Veidrana näivad sümptomid kui probleemi olemus; sümptomid kui probleem, mitte osa suuremast tervikust.

Probleeme võidi pidada muu väljenduseks: puberteet, keskeakriis, idiootsus.

SOTSIAALMINISTEERIUM

Tähelepanekuid vanemate gruppide puhul

Peeti levinud, reaalsseteks probleemideks

Tendents diagnoosimise või kirjeldatule õige
nime andmise suunas:

*„See on skiso-depressioon.. Ma juba panin väikse
diagnoosi talle“* - reaktsioon esmasel tutvumisel
vinjetiga

SOTSIAALMINISTEERIUM

Psühholoogid vs psühhiaatrid

- Mitmekesised arvamusel, sh. nii positiivsed kui negatiivsed isiklikud kogemused
- Psühholoogi juures käimine küllalt normaalne, kuigi mitte niivõrd ravi; psühhiaatriline kui “päris” ravi

SOTSIAALMINISTEERIUM

A: (...) minu isiklikust kogemusest nad [psühholoogid] tunduvad leebemad ja veidi rõõmsamad. Ja siis edasi, kui psühholoog arvab, et on vaja, siis saadaks psühhiaatri juurde.

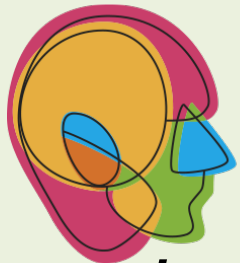
B: Mulle ei tundu nad usaldusväärsed.

A: Nad ei tundu usaldusväärsed, kumbki, aga see, et psühhiaater võib sulle kohe ravimi välja kirjutada, on hirmuäratav.

SOTSIAALMINISTEERIUM

 Norway grants

A: Ta peaks psühholoogi juurde minema!

B: Äkki ta peaks hulluravile minema või midagi?

A: Millest ma räägin siis noh?

B: Hullumajja.

A: Hullumajja, ma räägin, hulluarsti juurde.

SOTSIAALMINISTRIKUM

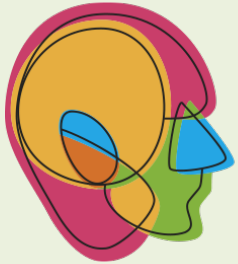

*(...) Ja ta [psühholoog] tohutult aitas
ja siis mulle nagu kursakaaslane ütles
ka, et mis sul viga on, et miks sa
pead iga päev psühholoogi juures käima...
kooli-, see nõustaja, või see psühholoog ja
nad aitavad palju, nad räägivad ja
psühholoogid annavad tegelt tänapäeval ka
sellist elustiilinõu või sellist, nagu
suunavaid või seda asja, mis on minuarust
väga kihvt, et.. soovitan soojalt.*

SOTSIAALMINISTEERIUM

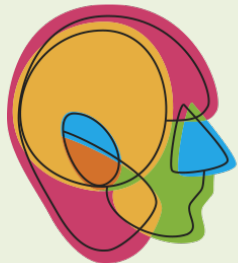
Eluloointervjuud

- Süvaintervjuud depressiooni põdenud noortega vanuses 19-26
- Läbi viidud 2013. a suvel; dokumentaalsete lavastuste „Harakale haigus...“ ja „Varesele valu...“ loomiseks
- Mari-Liis Lill ja Paavo Piik

SOTSIAALMINISTEERIUM

Tähelepanekuid

Probleemi mõtestamiseni jõuti tihti alles pärast isiklikku kontakti; hulluks minemise hirm:

“(...) enne seda, kui ma ise depressiooni jäin, minu kogu teadmine depressioonist oli see, et ma mäletan, et ma lugesin kuskilt Kroonikast mingi kuulsuse mingit juttu, et depressioon on nagu must auk, millest tuleb välja ronida. See oli ainuke lause, mida ma depressioonist üldse enne teadsin, niiet ma algus arvasin, et ma hakkas hulluks minema (naerab)”

SOTSIAALMINISTEERIUM

Tähelepanekuid

- Mitmekülgsed kogemused ja hoiakud psühholoogide, psühhiaatrite ja ravimite suhtes.
- Toetava kogukonna roll – depressiooni mõistab see, kes on seda põdenud.

SOTSIAALMINISTEERIUM

Stigma aspekte intervjuudes

Tajutakse vaimse tervise teema
ühiskondlikku stigmatiseeritust; teadlik ja
väljaöeldud vastandumine negatiivsetele
eelarvamustele.

Sellest hoolimata siiski ka stereotüüpseid ja
stigmatiseerivaid vaateid noorte
diskursuses.

SOTSIAALMINISTEERIUM

Stigmatiseerivad hoiakud

- Psüühikahäiretega inimeste ohtlikkus, vägivaldsus
sotsiaalfoobia → *kibestumine* → *koolitulistamine*
- Sildistamine – nt. *psühho*, *skisofreenik*, *hull*
- Probleemi madaldamine ja halvustamine –
hale mees, *võiks oma hirmudest üle saada*
- Reaktsioon: varjamise vajadus

SOTSIAALMINISTEERIUM

Stigmatiseerivad hoiakud

Esmavastusena ignoreerimine või isegi vägivald, kui pereliikmel ilmneksid sümptomid (noorimad grupid)

Intervjueerija: (...) kuidas teie käituksite? Kui teil õde-vend hakkaks [käituma kirjeldatud viisil]?

- Annaks rusikaga kohe.
- Psühholoogi juurde.
- Ma arvan, et ma alguses üritaks nagu temaga rääkida ja niimoodi, aga siis kui ta ei võtaks õppust, siis ma, maitea, ignoreeriks teda.

SOOTSIAALMEEDIAS

Stigmatiseerivad hoiakud

Süüdistamine – nt. PTSH kui oodatav oht teatud erialadel (nt. kullapoe müüjana):

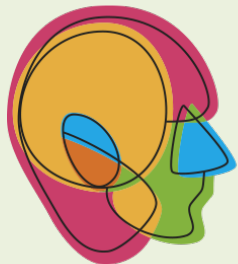
(...) töö juba on selline, et seal võib juhtuda, et ta peab arvestama sellise olukorraga, et kui juhtub, siis tuleb lihtsalt nii-öelda toime tulla ja üle saada..

Aga põhiline on ikka, et nagu keegi peab toetama teda, et ta peab ennast avama.

SOTSIAALMINISTEERIUM

Kogetud negatiivsed hoiakud

- Peamiselt vanemate või spetsialistide poolt
 - Probleemi eitamine – *“Ja siis ma mäletan, ma rääkisin emaga sellest mingil hetkel ja **ema ütles kohe, et ei-ei-ei, mis asja, depressiooni sul küll ei ole.**”*
 - Teadmatusest tulenev mõistmatus - *„mis depressioon, sa naersid nii palju ju“*

SOTSIAALMINISTEERIUM

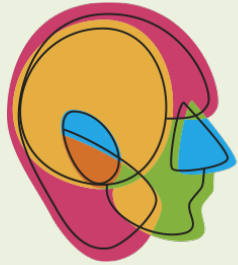
Kogetud negatiivsed hoiakud

See suhtumine oli kuidagi hästi külm ja vastik nende inimeste poolt, kes seal [psühhiaatria-haiglas] olid. Ma sain aru tegelikult, miks. Selles suhtes, et ma olen meesterahvas ja võta ennast nagu kokku, ole nüüd inimene ja räägi, mis juhtus.

SOTSIAALMINISTEERIUM

Kogetud negatiivsed hoiakud

See suhtumine oli kuidagi hästi külm ja vastik nende inimeste poolt, kes seal [psühhiaatria-haiglas] olid. Ma sain aru tegelikult, miks. Selles suhtes, et ma olen meesterahvas ja võta ennast nagu kokku, ole nüüd inimene ja räägi, mis juhtus.

SOTSIAALMINISTEERIUM

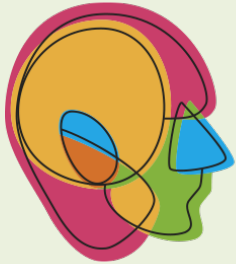
Enesestigma

- Teised inimesed “on midagi” \dot{w} mina ei ole
- Ravimite võtmine \dot{w} tajutakse võimaliku enesestigma allikana, “märk jääb külge”
- “Sildistav” viitamine kui grupisisene ning pigem **positiivne** osutus – *aspergerid*, *depressiivikud*

SOTSIAALMINISTEERIUM

Tõlgendusrepertuaarid - üksindus

Läbivalt ilmnenud kõnelemis- ning mõtestusviisid, mis on organiseeritud teatud metafooride ja kõnekujundite ümber.

- Üksindus kui..
 - Probleemide põhjus
 - Probleemi tagajärg või ähvardav oht
 - Vägivalla ärgitaja
 - Enese taastamise võimalus

SOTSIAALMINISTEERIUM

Tõlgendusrepertuaarid: “Kõik on korras, saa üle”

Ühiskondlikud hoiakud; tunne, et minu probleem ei ole piisavalt tõsine; hirm arstide ja kaaslaste suhtumise ees

- Haiguse märkamise hetk – kui kõik ümbritsev ongi korras, aga sinu enesega korras ei ole.

SOTSIAALMINISTEERIUM

Tõlgendusrepertuaarid: depressioon kui must auk

- Levinuim kujund, üheskoos võrdlustega hele-tume skaalal
- Liikumine (emotsionaalsel) üles-alla teljel
See on nagu, need antidepressandid nagu tasakaalustavad seda mõttemaailma või teevad selle stabiilsemaks, et **ei ole enam neid väga ehmatavaid süvikke, kuhu võiks langeda.**

SOTSIAALMINISTEERIUM

Kokkuvõtvalt

- Eesti noored tajuvad vaimse tervise temaatika ühiskondlikku stigmatiseeritust ning tihti väljendavad selle suhtes kriitikat.
- Siiski esineb noorte diskursuses eelarvamuslike hoiakute väljendusi, sh. nii psüühikahäiretega inimeste kui ka psühhiaatrilise ravi ning vaimse tervise spetsialistide suhtes.
- Depressioonikogemusega noored kogunud negatiivseid hoiakuid eelkõige vanematelt ning tervisespetsialistidelt, enesestigma väljendumine pigem vähene.

Suur tänu kaasa mõtlemise eest!

peaasi.ee

Pole hullu!

Küsimused oodatud merle@peaasi.ee

SOTSIAALMINISTEERIUM

